

L'ACTITUD DE POMPEU FABRA DAVANT DE LA RECUPERACIÓ LINGÜÍSTICA VALENCIANA¹

1. OBJECTIU D'AQUEST ARTICLE

Al llarg del segle xx s'han fet interpretacions de signe contrari sobre la coherència i la sinceritat que hi hauria en l'escrit que Pompeu Fabra ens va dirigir als valencians en 1918 (Fabra, 1918 [1980, p. 147-148]):

- [1] Dèiem una vegada a un escriptor valencià: «Nosaltres, catalans, no desitjaríem altra cosa sinó que emprenguéssiu una obra de forta depuració del vostre idioma, encara que no us preocupéssiu gens d'acostar-vos al nostre català; que tractéssiu de descastellanitzar el valencià i de redreçar-lo i d'enriquir-lo procurant acostar-lo al valencià dels *vostres* grans escriptors medievals. Així, tot fent una obra purament valencianista, us trobaríeu haver fet una obra catalanista, d'acostament al nostre català: elevant la vostra llengua escrita per damunt dels parlars valencians actuals, recolzant-la en el valencià del segle xv, produiríeu un valencià que no seria pas una llengua altra que la catalana nostra, sinó la modalitat valenciana de la llengua catalana, al costat de la nostra modalitat catalana i de la modalitat balear.»

Molts valencians i balears creuen encara que l'obra d'unificació del català escrit suposaria la supeditació de llurs varietats dialectals al català de Catalunya. No, no es pretén de supeditar cap varietat a una altra: es tracta simplement que dins cadascuna de les tres grans regions de llengua catalana, es realitzi una obra de depuració, de redreçament de la llengua. Cadascuna d'elles té els seus clàssics dins la nostra gran literatura medieval: que cadascuna els prengui per models per depurar i redreçar la seva varietat dialectal; i això sol faria que, sense sortir-nos els uns i els altres del *nostre*

1. Aquest treball s'inscriu en el projecte d'investigació GV-3207/95 de la Generalitat Valenciana.

català, ens trobaríem escrivint modalitats no pas molt diferents d'una sola llengua literària.

Eliminats, dins cada varietat, els castellanismes de lèxic i de sintaxi, reintroduïdes en la llengua escrita les paraules i les construccions perdudes durant els segles de decadència literària, enriquida la llengua escrita pels mots i girs que ens ofereixen els diferents parlars actuals, bandejades les mil corrupteles que hi pul·lulen, evitades les grafies consagradores de pronúncies merament dialectals; les diferències que encara trobaríem entre el català de Catalunya, el català de València i el català de les Illes, potser es reduirien a unes quantes divergències morfològiques, les quals per llur nombre i per llur importància no justificarien pas de parlar, com encara alguns parlen, d'una llengua valenciana i d'una llengua mallorquina enfront d'una llengua catalana.

Davant el fet que hom haja qüestionat la sinceritat que hi hauria en les paraules anteriors de Fabra, podríem observar que, de la mateixa manera que qualsevol persona és innocent mentre no es demostre positivament el contrari, igualment els lectors han de pensar sempre que l'autor que han llegit és sincer. En el cas que algú en dubte, és imprescindible que aporte dades de l'autor que contradiguen les paraules qüestionades. Aquesta manera metodològica d'actuar és elemental en la ciència, i faltar-hi és, simplement, caure en la difamació. Tanmateix, hi ha hagut qui ha dubtat de la sinceritat que hi hauria en les paraules que Fabra ens va adreçar als valencians sense aportar proves concretes que donen suport al dubte. Aquesta actitud no deu ser recent, ja que Manuel Sanchis Guarner (1972, p. 62) va afirmar que «ningú no té cap dret —i seria una ofensa greu a la seua memòria— a titlar d'insinceres les paraules del mestre Fabra damunt adduïdes».

En aquest article, primer que res veurem que Sanchis Guarner va argumentar positivament a favor de Fabra, la qual cosa, tanmateix, no ha fet cessar el qüestionament d'aquest autor dins mateix de la lingüística catalana. Davant d'aquesta situació paradoxal, a més de seguir practicant el camí de Sanchis Guarner, que presentarem tot seguit, també ens preguntarem quina deu ser la raó que explique aquesta persistència a dubtar de l'actitud de Fabra davant la recuperació lingüística valenciana.

2. L'ACTUACIÓ METODOLÒGICA DE MANUEL SANCHIS GUARNER

Més enllà del principi ètic elemental que tothom ha de ser considerat sincer mentre no demostrem el contrari, cal dir que Sanchis Guarner (1972, p. 61-63) va actuar com Déu mana que actue un científic: aportant dades empíriques i argumentacions ideològiques per a fonamentar la seua opinió. Pel que fa a les dades empíriques, Sanchis Guarner va raonar d'aquesta manera:

«en el Diccionari Fabra» —al qual ha atorgat el caràcter d'oficial la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans— hi ha diversos casos de duplicitat de formes, com *nàixer* = *néixer*, *arrancar* = *arrencar*, *llançar* = *llençar*, *ser* = *ésser*, *seu* = *llur*, *desset* = *disset*, *denou* = *dinou*, etc.». En una monografia o en un treball d'investigació, l'autor valentí hauria eixamplat probablement les dades empíriques anteriors, ja que és fàcil: només cal consultar les obres de Fabra.

Sanchis Guarner no solament es preocupà per demostrar que les paraules de Fabra eren coherents amb la seua praxi normativitzadora, sinó que també es preguntà si aquesta manera d'entendre la normativa lingüística era positiva o negativa per als nostres pobles. Per tal d'aclarir aquesta qüestió, Sanchis Guarner va reproduir unes paraules de Joan Coromines de 1958, en les quals hi ha tres argumentacions ideològiques. La primera d'aquestes argumentacions és que no tenim per què imitar «l'actitud lingüística unitarista dels castellans i els francesos» i, en canvi, podem tindre en compte el camí que han seguit llengües com l'anglès, el rus o l'italià, les quals «presenten un sistema gramatical i lèxic més flexible, codificat molt menys estrictament, en el qual regna una actitud més liberal davant de les dualitats lingüístiques».

Aquest rebuig dels models centralistes i la focalització de llengües que han intentat coordinar diversos dialectes té dues conseqüències altament positives. D'una banda, Coromines observa que les dualitats lingüístiques tenen com a efecte que «més poca gramàtica haurà d'aprendre l'home comú per a poder escriure en català, i no convé a una llengua amenaçada, com la nostra, que aquest pes augmenti més del que cal». Finalment, Coromines comenta que les duplicitats lingüístiques també poden ser útils als escriptors com a «varietat de mitjans d'expressió», i fins i tot podrien, «a la llarga [...], enriquir l'idioma o establir-hi distincions ideològiques útils».

3. CAUSA HIPOTÈTICA DE LA INSISTÈNCIA A DUBTAR DE LA COHERÈNCIA DE L'ACTITUD DE FABRA DAVANT LA RECUPERACIÓ LINGÜÍSTICA VALENCIANA

Malgrat el camí metodològic apropiat que va practicar Sanchis Guarner per demostrar la coherència de l'actitud de Fabra, hom ha continuat dubtant de la sinceritat que hi hauria en les paraules que el lingüista barceloní ens va adreçar als valencians.

Davant d'aquesta situació, haurem de recordar l'obligació que tenim d'aplicar el principi ètic elemental de no malpensar de ningú i, consegüentment, haurem de sospitar que hi ha d'haver algun factor positiu que explique la persistència a no creure's les paraules de Fabra. En realitat, la causa que estem buscant deu ser molt simple: l'hipotètic favoritisme que, segons alguns, Fabra hauria practicat davant de Barcelona. En efecte, en el cas que fossen certes

aquestes dues suposicions: primera, que Fabra s'hagués basat en el dialecte de Barcelona i hagués marginat uns altres dialectes (entre els quals hi hauria el valencià); i, segona suposició, que Fabra hagués intentat imposar aquest model normatiu centralista a tota la llengua; aleshores, si aquestes dues afirmacions fossen certes, no seria factible que Fabra hagués parlat d'una manera sincera quan ens va dir als valencians que podíem prescindir de Catalunya i elaborar la normativa lingüística tenint en compte exclusivament les dades lingüístiques valencianes.

En els pròxims paràgrafs, reflexionarem sobre les deficiències metodològiques tan fortes que hi ha en l'intent de presentar Pompeu Fabra com a centralista.

4. SOBRE L'HIPOTÈTIC CENTRALISME DE FABRA: UNA AFIRMACIÓ SENSE EL SUPORT CORROBORADOR DE DADES EMPÍRIQUES

Hi ha hagut autors que, directament o indirectament, han presentat la nostra normativa lingüística com a centralista. De fet, hi ha un sector significatiu dels estudiants valencians de filologia que creuen que la normativa lingüística catalana gira a l'entorn del barceloní i margina el valencià. Tanmateix, quan els demanes dades empíriques que corroboren aquesta creença, no saben aportar-ne ni una sola. Aquesta incapacitat de demostrar l'opinió que tenen no deu ser cap casualitat, sinó el resultat d'una actuació prèvia: el fet que, quan un lingüista situa la nostra normativa al voltant del barceloní, no he vist fins ara que demostre aquesta situació hipotètica per mitjà de dades lingüístiques concretes. En realitat, podríem veure si algun dels autors que d'una manera o altra ha intentat presentar Fabra com a centralista, no ha fet aquesta operació precisament com a conseqüència del seu propi centralisme.

Per una altra banda, cal dir que l'absència d'aportar fets empírics específics no és l'anomalia més important que hi ha en l'objectiu de fer creure que la ideologia normativa de Fabra seria centralista, com veurem de seguida.

5. UNA PARADOXA: FABRA, ANAVA CONTRA EL BARCELONÍ?

Si ens mirem el tema que comentem des d'una posició amablement irònica, podríem dir que el punt més graciós és el següent: que és ben fàcil aportar moltes dades empíriques que fan pensar que és certa l'afirmació *contrària* a aquella que hom vol sostenir sense dades. En efecte, hi ha no poques regles de la normativa que demostren que Fabra es va oposar a hàbits lingüístics de Barcelona (o del central, o de l'oriental), i va aconseguir que triomfassen les solucions de l'occidental. Per exemple, feia segles que els orientals escrivien

las donas pensan molt, i Fabra, seguint la proposta del mallorquí Marià Aguiló, va poder fer que, finalment, es generalitzassen les formes nominals i verbals que alguns havien anomenat, despectivament, «els plurals valencians»: *les dones pensen molt*.

Si passem de la morfologia a l'ortografia, l'ús de moltes lletres (la *a* i la *e* àtones, la *o* i la *u* àtones) respon a la fonètica occidental en general, i a vegades a la valenciana majoritària, com ara l'ús de la *r* en final de paraula. Fabra, seguint la pronúncia occidental predominant, fins i tot es va oposar a la regla medieval general d'escriure *baix* (amb *i*) però *baxa* (sense *i*), actuació paral·lela a la que hi ha en la dualitat *jo vaig* (amb *i*) però *que jo vaja* (sense *i*). En realitat, Josep Giner i Marco ha repetit moltes vegades que l'ortografia actual de la llengua catalana és, més enllà de quatre detalls, l'ortografia del valencià...²

I bé, davant de fets com els anteriors (que podríem eixamplar molt),³ ens podem preguntar si no hem arribat *argumentalment* a la posició *contrària* a aquella que hom vol sostindre *inargumentalment*.

6. ALS ANTÍPODES DEL CENTRALISME: ELS CRITERIS DE LES NORMATIVES LINGÜÍSTIQUES

Vet ací que hem desembocat en un resultat que, vist des de la posició afable i irònica que hem decidit adoptar, és ben divertit. Més enllà de la diversió, si deixem estar la broma i intentem prendre una actitud social compromesa i responsable, haurem de dir que, seguint avant pel camí en què ens trobem, anirem acostant-nos a una qüestió extraordinàriament important i decisiva en qualsevol normativa lingüística. Per a arribar-hi, convindrà que, primer que res, afirmem que la veritat és que tot això del barcelonisme o antibarcelonisme de Fabra és poc més que una qüestió fantasmagòrica i pueril. Si uséssim vocabulari de la metodologia de la ciència, podríem dir que és una propietat *no pertinent*. De més a més, el camí pertinent no és qualsevol altre, sinó precisament el que va practicar Fabra. Més encara: el camí d'aquest autor és, ni més ni menys, *el contrari* d'aquell que hom li vol atribuir sense proves. Realment, Fabra no va actuar com qualsevol dictadore (repartint privilegis entre els nostres parlars i allò que comporten inevitablement els privilegis dels uns: les garrotades per als altres). Ben diversament, el lingüista de Gràcia va cercar

2. Precisament ara, Antoni Ferrando i Santi Cortés acaben de rescatar i publicar molts articles de Josep Giner (*Obra filològica, 1931-1991*, València, 1998), encapçalats d'un estudi ordenat, ample i profund de Ferrando, i lligats per mitjà d'un índex de matèries i d'autors, elaborat també per Ferrando.

3. Podeu consultar les dades que hi ha en SARAGOSSÀ (1997, p. 64-65).

i va assajar el camí de la *racionalitat*, el qual, aplicat a les normatives lingüístiques, es concreta, *necessàriament*, en l'elaboració de *criteris* per les raons que comentarem tot seguit.

Una miqueta més avant veurem un parell de criteris concrets, però primer convé que subratllem que l'elaboració de principis dins de les normatives lingüístiques té dues conseqüències enormement positives: imprescindibles en realitat. En primer lloc, uns criteris que internament siguin coherents, quan els apliquem porten a resultats coherents i, per tant, porten a una normativa coherent. Al costat d'aquest efecte positiu, la confecció de principis també comporta un benefici de signe contrari, negatiu, ja que evita que hom actue ara d'una manera i després de la manera contrària seguint interessos particulars que s'oposen als interessos generals de la societat. Si sintetitzem els dos avantatges anteriors, podem concloure dient que l'elaboració de criteris de la normativa permet seleccionar, d'una manera *coherent* i *constant*, la part de les dades empíriques que haurien de formar part de la normativa lingüística.

En un altre lloc (Saragossà, 1997, p. 14-15), he comentat que l'absència d'explicitar els principis d'una normativa lingüística pot ser una conseqüència del fet que hi ha una dominació «social que hom vol ocultar». En el nostre cas, però, «no hi ha res a amagar». Vet ací un parell de fragments en què Fabra rona fins que desemboca en la formulació de criteris (que he subratllat):

[2a] Emplear una sola grafia (*ll* o *ly*) per a la representació de totes les *ll* ve a ser com si empleessin una sola *b* (*b* o *v*) pera totes les *bb*. També aquí hi ha dialectes que conserven l'antiga distinció, en els quals *ball* i *vall*, per exemple, son dos mots perfectament distints. L'adopció d'un sol signe aniria contra la pronuncia d'aquests dialectes; mentres que de la conservació dels dos signes no n pateixen els altres.

Qui, tenint idea del que ha d'esser una ortografia nacional catalana, proposarà mai que empleem una sola *b*? *Quan dos fonemes d'una llengua, en un moment donat de la seva historia, vénen a confondre-s, mentres hi hagi un dialecte important que conservi l'antiga distinció, una ortografia nacional deu conservar-la.* (Fabra, 1906, p. 197 [38-39]; subratllat meu.)

[2b] «Les qüestions examinades en primer lloc per la comissió foren les que es refereixen a l'ortografia d'aquelles lletres que són pronunciades idènticament en el dialecte central, però continuen pronunciant-se distintament en altres dialectes, tals com la *a* i la *e* no accentuades, la *b* i la *v*. En aquestes qüestions predominà el criteri que un dia sostingué N'Aguiló, segons el qual, *per damunt qualsevol consideració de caràcter etimològic i per damunt les habituds contretes en l'època de la decadència sota la influència de l'ortografia castellana, hom havia d'atenir-se a les grafies medievals i a la pronúncia d'aquells dialectes que conserven l'antiga tradició.* Un mot com *buidar*, per exemple, que apareix constantment escrit amb *b* en català an-

tic i és pronunciat amb *b* a les regions que pronuncien distintament la *b* i la *v*, havia d'ésser escrit amb *b*, sense que davant aquells fets pogués tenir cap valor la consideració que el dit mot prové del llatí **vocitare*, que ha donat el francès *vider* i l'italià *vuotare*. (Fabra, 1917, p. 6-7 [109]; subratllat meu.)

7. LA SOLIDARITAT DE FABRA AMB LA SOBIRANIA I LA DIGNITAT DEL POBLE VALENCIÀ

Les reflexions i deduccions anteriors sobre l'obra de Fabra ens han fet veure que hi ha proves positives que demostren que aquest lingüista no solament intentà evitar actuacions mesquines i egoïstes, sinó que, damunt, va anar a parar a actuacions humanes objectives (o científiques, o justes, ja que, d'acord amb Francesc Pujols, la ciència es troba dins de la justícia). Ara bé, si volguéssim arredonir una miqueta més el camí en què ens trobem, també hauríem de parlar de les relacions directes que Fabra va tindre amb el poble valencià en general i, en particular, amb la recuperació lingüística valenciana.

En un altre treball (Saragossà, 1997, p. 76-81), he mirat de demostrar que Fabra mantingué amb nosaltres, els valencians, unes relacions emotivament solidàries. En efecte, no solament no va intentar *imposar-nos* les regles que havia elaborat, sinó que va fer el contrari. Concretament, Fabra va actuar de manera que impulsava els escriptors valencians a assumir la llibertat i la responsabilitat de ser valencians, característiques aquestes que són pròpies dels pobles dignes i sobirans.

Si passem, des de la realitat general de la societat valenciana com a poble fins al camp específic de la llengua, haurem de dir que Fabra, en mirar el valencià, veia la primera cosa que veuen les persones que s'estimen realment una llengua: el seu ús social. No debades una llengua que no s'usa és una llengua morta (Fabra, 1930; dins Pérez Moragon, 1982, p. 66):

- [3] He trobat a València [...], i això és la cosa important, la llengua pròpia en boca del poble, la llengua que, si bé és cert que es parla impura i castellanitzada a la ciutat, es conserva pura no sols a la regió, sinó a l'horta i a les mateixes portes de la ciutat de València.

En canvi, Fabra posava en segona fila la qüestió del nom de la llengua alhora que insistia en l'ús (ibídem):

- [4] La qüestió del nom és secundària. Els valencians poden anomenar llengua valenciana la que nosaltres anomenem llengua catalana. La cosa important és el fet de l'idioma i aquest és viu a les terres de València.

Pel que fa a la qüestió de la qualitat del valencià col·loquial, podríem dir, en principi, que era ben alta, com hem vist en la citació de [3]. Ara bé, convé que hi introduïm una matisació, i per això he escrit *en principi*. Ben mirat, la qüestió de la qualitat d'una llengua o d'un parlar torna a ser una propietat no pertinent. Per al lingüista, no hi ha absolutament cap parlar de cap llengua que no siga extraordinàriament interessant, no debades les característiques més bàsiques de les llengües es manifesten en l'activitat lingüística de qualsevol persona i, per tant, de qualsevol grup de parlants.

Per una altra banda, la importància que té qualsevol dialecte no es fonamenta exclusivament en propietats estrictament lingüístiques, sinó encara més en característiques generals de la societat. Realment, si passem del punt de vista purament lingüístic al punt de vista social general, el resultat a què arribem és encara més contundent. Com ha escrit, molt suggestivament, el sociolingüista lleidatà Miquel Pueyo, en la pàtria no hi ha perifèria, ja que tot, absolutament tot, per minúscul que siga, és centre.

8. PER QUINES RAONS FABRA VA AFIRMAR QUE ELS VALENCIANS PODÍEM PRESCINDIR DE CATALUNYA EN LA RECUPERACIÓ LINGÜÍSTICA

Per a continuar demostrant que les paraules que Fabra ens va dirigir als valencians són coherents amb la seua obra general, convé que comentem un detall important: per quina raó aquest autor va opinar que el valencià podíem prescindir de Catalunya en la recuperació de la dignitat lingüística. Tot seguit, intentaré demostrar que, fent unes quantes observacions sobre els coneixements empírics i les actituds normativitzadores de Fabra, arribem a la conclusió que la seua opinió sobre la normativització del valencià té ben poc de misteriosa.

Fabra va tindre en compte el valencià a l'hora de fer propostes sobre la normativa, afirmació que podem demostrar de múltiples maneres, sobretot per mitjà dels esments explícits del valencià. Cal dir que aquestes referències al valencià no apareixen exclusivament tractant temes d'ortografia, ja que també abasten la morfologia i la sintaxi (com ara quan Fabra tracta la normativització dels pronoms febles, camp en què desitjava que diverses solucions valencianes fossen les d'ús general en tota la llengua). De més a més, també hem de considerar que, cap a l'any 1900, Fabra devia topar amb dos esculls importants a l'hora de conèixer profundament el valencià: d'una banda, la inexistència de descripcions dialectals; i, de l'altra, l'absència d'escriptors valencians que coneguessen hàbilment el valencià col·loquial (per tal d'evitar castellanismes innecessaris) i que dominassen la llengua medieval (per tal de no separar-se inútilment del nostre passat i per tal de recuperar mots i construccions que fossen útils en els nostres dies). Ara bé, malgrat aquestes difi-

cultats objectives, les paraules que hi ha entre parèntesis dins de la citació següent fan pensar que el coneixement que Fabra tenia dels parlars valencians no era tan reduït com a vegades hom insinua (Fabra, carta de 1930 que ha reprodut Pérez Moragon, 1982, p. 85-86):

- [5] No sé dir-vos sinó que heu de procurar allunyar-vos tan poc com sigui possible del sistema [ortogràfic] de l'Institut. No us en separeu mai capriciosament: feu-ho tan solament quan cregueu que la solució de l'Institut contradiu algun fet valencià (jo no sé que això ocorri mai) o bé pot ésser un obstacle seriós a la difusió del valencià escrit (per dificultar-ne la lectura).

Davant les característiques que acabem d'introduir, podem dir que ja hem arribat al cap del carrer. Una persona que tenia aquestes quatre condicions:

— Que coneixia documentació del passat i la llengua col·loquial de primeries del segle xx i que, consegüentment, sabia que la llengua tradicional era bàsicament la mateixa al País Valencià i a Catalunya.

— Que havia assumit l'objectiu renaixentista de connectar la llengua culta actual a la llengua medieval (que és estrictament la mateixa arreu del nostre domini lingüístic).

— Que havia elaborat normes tenint en compte el valencià tant com li ho permetia la informació de què disposava.

Una persona amb aquest saber i amb aquesta actitud, quina desconfiança havia de sentir davant del valencià? Fabra hauria pogut tindre por si la nostra història lingüística fos heterogènia, fragmentada i disgregada; o si hagués introduït normes bàsiques sense haver considerat el valencià. Però una persona que tenia les cinc característiques que hem esmentat més amunt, és ben comprensible que digués les paraules que hem reproduït al principi d'aquest article.

En realitat, Fabra estava tan segur del resultat a què portaria una normativització valenciana que respongués als interessos valencians globals que van del segle XIII a l'actualitat, que ens ho va dir: «Així, tot fent una obra purament valencianista, us trobaríeu haver fet una obra catalanista».

9. CAUSES MÉS PROFUNDES DE LES MALINTERPRETACIONS DE L'ACTITUD DE FABRA DAVANT DELS VALENCIANS

La situació a què hem arribat demana que ens fem una pregunta: si l'actuació de Fabra és clara i coherent, per què hi ha hagut autors que l'han presentat d'una manera tan diferent? Des de posicions contràries a la recuperació social de la llengua catalana, potser hi ha hagut alguna mala intenció. També és possible que hi haja hagut una actuació tan humana com és la pro-

jecció, això és, el fet d'atribuir desitjos propis a l'actuació d'altri. Tanmateix, aquestes dues possibilitats són factors externs a Fabra, i les forces externes sovint no poden penetrar en un cos sense el permís de les propietats internes d'aquest cos. En un altre lloc (Saragossà, 1997, p. 58-81), he mirat d'explicar que probablement hi ha dues raons bàsiques que haurien permès que hom haja presentat Fabra com a centralista: la seua actuació juvenil i el lèxic del DGLC.

És ben sabut que, en el segle passat, la recuperació lingüística va tindre dos fronts bàsics: d'una banda, els cercles més erudits s'esforçaren per conèixer la llengua medieval i procuraren establir lligams entre aquest model lingüístic i l'elaboració de la llengua culta contemporània; de l'altra, hi havia l'intent de restituir la llengua col·loquial a àmbits socials de què l'estat i la castellanització l'havien expulsada. Encara que aquests dos corrents es miraven a vegades com a antagònics, la veritat és que eren complementaris, i un dels mèrits de l'obra de maduresa de Fabra és haver assajat una síntesi entre dues posicions aparentment antitètiques, els populistes i els reintegracionistes. Durant la joventut, Fabra va participar en la malfiança mútua, i es va situar bel·licosament entre els populistes. A aquest període correspon la primera gramàtica que va publicar, començada a elaborar durant l'adolescència i publicada en la primera joventut, als vint-i-tres anys (1891). Ara bé, la maduració individual (com a persona) i nacional (com a membre d'un col·lectiu, el de *L'Avenç*) portaren Fabra a intentar sintetitzar dues parelles contràries: l'estadi lingüístic medieval amb l'estadi lingüístic actual, i la variació dialectal amb la necessitat de la coordinació.

Per a poder interpretar l'etapa juvenil de Fabra ens falten dues dades: el fet que a finals del segle passat no hi havia pràcticament cap descripció dialectal i el fet que Fabra confiava molt en el seu dialecte (cosa que és sempre ben positiva).⁴ I bé, d'aquests factors (joventut extrema, populisme i absència de descripció dels dialectes d'aleshores), n'havia de resultar el que en va resultar: una proposta, no «centralista», sinó *localista*, que és ben diferent. Ara bé, des de 1891 fins a 1932 (any de la publicació del DGLC) i fins als anys quaranta (en què Fabra va redactar la gramàtica publicada en 1956) hi ha cinquanta anys, i no és massa adequat que vulguem valorar l'etapa de la llarga maduresa d'aquest lingüista aplicant-li els criteris que es desprenen d'aquella part de la seua obra que no solament és reduïda, sinó que ha transcendit ben poc en la normativa actual (si és que hi ha transcendit).

4. Em pareix que els bons lingüistes sempre tenen molt d'interés per la llengua parlada, no debades, tal com hem comentat en el § 7, s'hi manifesten les propietats més bàsiques de les llengües. Pel que fa a Fabra, podeu consultar un article periodístic de 1892, reproduït (entre altres llocs) en LAMUELA i MURGADES (1984, p. 164-169). Per una altra banda, en una situació sociolingüística com la nostra convé tindre en compte que no pocs castellanismes s'introdueixen per la llengua escrita, fenomen que a primeries de segle varen observar Antoni Maria ALCOVER (1906, p. 126 i 127) i Pompeu Fabra. Pel que fa a Fabra, les referències que he trobat, les he aplegades en SARAGOSSÀ (1997, p. 98-101).

Per una altra banda, en l'obra de Fabra hi ha errors, cosa que no té res de particular per la raó que no hi ha ningú que no erre mai. D'una manera més concreta, Fabra partia de la realitat del seu dialecte si no hi havia factors en contra, que és l'actitud que pren qualsevol persona que confia en ella mateixa i en el seu entorn social, no debades tendim a pensar que la nostra realitat és la regular i general. Opine que aquesta manera d'actuar és ben sana i, per tant, és la que convé adoptar. El problema és quan aquesta actuació es transforma en cabuderia i en ceguera: és aleshores que apareixen els localismes negatius, siguen de defensa per mitjà del tancament o siguen d'agressió als altres. En l'obra de Fabra hi ha *vina* (per *vine*), *recó* (per *racó*), etc., cosa que no té més importància que la que hem dit: que l'únic que no erra és qui, tenint coses a dir, no parla. La qüestió realment pertinent no és cometre errors, sinó una altra: com reaccionava Fabra quan veia que havia errat. La informació de què dispose és que el lingüista de Gràcia actuava com convé que actue un científic: rectificant. Com a mostra, podeu consultar les paraules que ens ha contat Enric Valor sobre la discussió entre Pompeu Fabra i Josep Giner davant del mot *tàpera*. Fabra defensava la grafia *tàpara* per raons etimològiques (vindria de CAPPARI o TATAR-RI), mentre que Giner argumentava fonamentant-se en un punt de vista purament intern a la nostra llengua (per tancament de la *a* posttònica). «La discussió quedà en taules», ens diu Valor. «Però l'endemà, quan Giner anà a cercar Fabra [...], aquest, sense dir-ne mot, li mostrà la fitxa corresponent[,] on el mot *tàpera* duia l'ortografia proposada per Giner, com figura a totes les edicions del *Fabra*».⁵

El segon factor que hauria possibilitat que hom haja intentat presentar Fabra com a centralista, és el lèxic que conté el DGLC. L'escassa informació que hi havia en el primer terç del segle xx sobre l'origen etimològic i el valor i ús del lèxic en la llengua medieval i en els dialectes actuals, va fer que Fabra es fonamentàs en els escriptors, la qual cosa comportava, inevitablement, que el lèxic del balear i del valencià no estigués tan ben representat en el DGLC com hauria estat convenient.

Ara bé, cal dir que aquesta manera d'actuar no té res a veure amb el centralisme. En efecte, l'aplicació d'aquesta ideologia social a les normatives lingüístiques comporta sempre la supeditació d'uns dialectes a uns altres, mentre que en l'actuació de Fabra (que era ben explícita) només hi havia una manera d'intentar superar una situació descriptiva deficient.⁶

De més a més, convé no exagerar la inadequació lèxica que hi havia entre

5. Les paraules d'Enric Valor corresponen a una carta adreçada a Santi Cortés, 26-12-1989, reproduïda parcialment per FERRANDO (1998, p. XIII, n. 2).

6. Sobre la manera de normativitzar el lèxic durant el primer terç del segle xx, podeu consultar FABRA (1918, p. 144), DGLC (p. x), VENY (1991, p. 200 i 202), IEC (1992, p. 81) i SARA-GOSSÀ (1997, p. 51-53 i 61, n. 39).

el DGLC i els parlars valencians i balears. Per exemple, Josep Giner, després de comentar els diccionaris valencians del XIX, arriba a la conclusió que, excepte el diccionari de Lluís, tots els altres representen el lèxic valencià més malament que el DGLC, de manera que aquest diccionari seria «el millor diccionari valencià» (Giner 1935 [1998, p. 340 i 355]).

Finalment, no cal dir que la situació actual és ben diferent de la de 1932. En els nostres dies, la formació de dialectòlegs valencians i balears i la publicació dels dos diccionaris monumentals de la nostra llengua, el *Diccionari català-valencià-balear*, d'Alcover i Moll, i el *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, de Coromines, han possibilitat una participació adequada del valencià i del balear en el lèxic normatiu, operació que la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans ha realitzat durant la confecció del DIEC.

10. CONCLUSIONS. PER UNA REVISIÓ I APROFUNDIMENT DE LA NOSTRA HISTÒRIA DE LA NORMATIVA LINGÜÍSTICA

És possible que l'obra juvenil de Fabra i la impossibilitat de normativitzar prou adequadament el lèxic hagen afavorit lectures centralistes d'aquest lingüista. De tota manera, no deixa de ser preocupant que aquestes interpretacions s'hagen elaborat dins mateix de la lingüística catalana. Em sembla que en el llibre *Criteris de la normativa* he mostrat que hi ha moltes paraules i molts fets de Fabra que no solament exclouen la possibilitat centralista, sinó que, damunt, situen la normativa fabriana en la línia contrària, fet que hem exemplificat en aquest article (§ 6). Vet ací les paraules que inicien el darrer apartat de les conclusions generals del llibre esmentat (Saragossà, 1997, p. 160):

- [6] Voldria cloure aquest capítol remarcant una altra propietat positiva de l'obra fabriana. Sembla que les persones tenim el perill d'imitar aquells que ens volen dominar, però Fabra no solament va evitar el camí del centralisme davant de la realitat dialectal i buscà el camí humà de la complementarietat (§ 2.2), sinó que també va evitar les imposicions fredes del dictador, i va cercar el camí càlid de la confiança en els nostres pobles per mitjà de la col·laboració dels escriptors (§ 2.7.2), una confiança que ja s'havia manifestat en la defensa del català col·loquial (§ 2.1) i d'unes certes evolucions (§ 2.3.1.2 i § 2.3.1.4).

En realitat, ja en vida de Fabra hom devia parlar d'un hipotètic centralisme barceloní, atès que en un article de 1919, titulat «Els dialectes catalans i la llengua literària»,⁷ Fabra critica explícitament aquesta creença (Fabra, 1919):

7. Han reproduït aquest article LAMUELA i MURGADES (1984, p. 184-185).

[7] I aquesta llengua literària en formació, que enriqueix incessantment el seu lèxic i la seva sintaxi amb les aportacions de tots els parlars regionals, és avui titllada de barceloní; i, així, es parla de la tirania del parlar de Barcelona, quan difícilment trobaríem ningú que escrigui en barceloní. No; el modern català literari, la llengua en què escriuen avui els nostres millors prosadors i poetes i en què apareixen escrites la gran majoria de les publicacions actuals, no és barceloní: tots els dialectes han contribuït a la seva formació, i en la seva estructuració el barceloní no hi té altra importància que la que té fatalment en tota llengua el dialecte de la capitalitat[at].

Repassem les publicacions barcelonines de mig segle endarrera: hi trobarem, barrejats amb aquest i aquell arcaisme, una munió de barcelonismes avui definitivament foragitats de la llengua literària. Que els catalans de tot arreu imitessin els del centre en llur tasca depuradora, i un gros pas fóra donat envers la unificació de la llengua escrita.

I bé, si en l'obra de Fabra hi ha moltes paraules i molts fets que són simplement formidables; si Sanchis Guarner va seguir una actuació metodològica ben coherent; i si el mateix Fabra va criticar l'hipotètic centralisme de Barcelona, convé que ens preguntem per quines raons hom ha persistit en una hipòtesi que no solament és falsa, sinó que, de més a més, perjudica la recuperació de la nostra llengua, com il·lustren tan bé molts estudiants valencians de filologia. Deixant de banda els factors externs a la nostra lingüística, aquesta situació tan paradoxal deu remetre a prejudicis i malfiances internes. N'hi ha en contra d'algun dels nostres dialectes, sobretot el valencià, encara que el barceloní no se n'ha escapat. I, tots aquests prejudicis plegats, entrebanquen l'assumpció social de la nostra normativa, especialment al País Valencià.

Podríem acabar aquest article reivindicant la necessitat de revisar i aprofundir la història de la nostra normativa lingüística. Revisar-la i, sobretot, fer arribar els resultats al carrer. No cal dir que els professors universitaris, a més de l'obligació d'investigar, també tenim el deure de divulgar els fruits més generals de les investigacions. Més que més si resulta que en els treballs dels nostres avantpassats hi ha tants fragments que, a més de ser admirables, poden ser ben eficaços en l'objectiu, noble, de seguir construint quotidianament una societat més racional i, per tant, més justa.

ABELARD SARAGOSSÀ
Universitat de València

BIBLIOGRAFIA CITADA

ALCOVER, Antoni M. (1906). «La llengua catalana té sintacsis pròpia». A: *I Congrés Internacional de la Llengua Catalana*. P. 350-399.

- BLADÉ DESUMVILA, A. (1965). *Contribució a la biografia de Mestre Fabra*. Barcelona: Rafael Dalmau.
- DCVB = ALCOVER, Antoni M.; MOLL, Francesc de B. (1926-1968). *Diccionari català-valencià-balear*. Palma de Mallorca: Moll. 10 v.
- DECLC = COROMINES, Joan (1980-1991). *Diccionari etimològic i complementari de llengua catalana*. Barcelona: Curial. 9 v.
- DGLC = FABRA, Pompeu (1932). *Diccionari general de la llengua catalana*. Barcelona: EDHASA. [Edició de 1968]
- FABRA, Pompeu (1891). *Ensayo de gramática de catalán moderno*. Barcelona: L'Avenç.
- (1906). «Qüestions d'ortografia catalana». A: *I Congrés Internacional de la Llengua Catalana*. Barcelona, 1906, p. 188-221. [Reproduït en FABRA, p. 1980, p. 23-78] [Seguint la convenció que s'ha estès, no citaré per l'any de la publicació de les actes del congrés, sinó per l'any en què es va fer]
- (1917). «Pròleg». A: *Diccionari ortogràfic*, p. 5-24. [Reproduït en Fabra 1980, p. 107-128]
- (1918). «Filòlegs i poetes». Fragment del discurs presidencial llegit als *Jocs Florals de Mataró* de 1918. [Citat per Fabra (1980, p. 141-146)]
- (1932). *Diccionari general de la llengua catalana*. Barcelona: EDHASA. [Edició de 1968]
- (1956). *Gramàtica catalana*. Barcelona: Teide.
- (1980). *La llengua catalana i la seva normalització*. Barcelona: Edicions 62. [A cura de Francesc Vallverdú]
- FERRANDO, Antoni (1998). «Estudi preliminar». A: GINER i MARCO, Josep. *Obra filològica (1931-1991)*. València: Denes Editorial, p. XIII-LXXVIII.
- GINER i MARCO, Josep (1998). *Obra filològica (1931-1991)*. València: Denes.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. SECCIÓ FILOLÒGICA. *Documents de la Secció Filològica, II*. Barcelona, 1992.
- LAMUELA, Xavier i MURGADES, Josep (1984). *Teoria de la llengua literària segons Fabra*. Barcelona: Quaderns Crema.
- PÉREZ MORAGON, Francesc (1982). *Les normes de Castelló*. València: Eliseu Climent.
- SANCHIS GUARNER, Manuel (1972). *La llengua dels valencians*. 4a ed. València: L'Estel.
- SARAGOSSÀ, Abelard (1997). *Criteris de la normativa: L'ortografia contemporània: Uns quants problemes actuals*. València: Saó.
- VENY, Joan (1991). «Les varietats geogràfiques i la normativa de la llengua catalana». A: *Processos de normalització lingüística: l'extensió d'ús social i la normativització*, p. 197-205. [A cura de Joan Martí i Castell]